конкурентоспроможності продукції та забезпечити на цій основі розвиток професійної кар'єри і соціального достатку працівникам, зміцнення технологічної та економічної безпеки як окремого підприємства, так і країни в цілому.

Подальший розвиток інститутів інноваційної системи повязаний з їх об'єднанням у регіональні і глобальні системи. Вже сьогодні ОЕСР та ЄС проводять активну політику щодо вироблення загальної стратегії інноваційного розвитку країн-членів і механізмів її реалізації насамперед у таких сферах, як інноваційні системи; розвиток людських ресурсів; інформаційні і комунікаційні технології; бізнес-середовище. Тому, враховуючи інтеграційні устремління України в ЄС, необхідно здійснювати дослідження умов інституціонального забезпечення процесів науково-технологічного співробітництва та кооперації.

Література

1. Геєць В.М., Семиноженко В.П. Інноваційні перспективи України. – Харків: Константа, 2006. – 272 с.
2. Кіндзерський Ю. Інституціональні аспекти відтворення у контексті структурних трансформацій // Економіка України. – 2007. – № 1. – С. 4-13; № 2. – С. 4-12.
3. Федулова Л. Технологічний розвиток економіки // Економіка України. – 2006. – № 5. – С. 4-10; № 6. – С. 4-11.
4. Глущенко И.И. Система стратегического управления инновационной деятельностью – г. Железнодорожный, Московская обл.: ООО НПЦ «Крылья», 2006. – 356 с.
5. Угода про партнерство та співробітництво між Європейськими співтовариствами і Україною (14.06.1994 року) (Угоду ратифіковано Законом N 237/94-ВР від 10.11.94) [Электронный ресурс]. – режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_0
6. Указ Президента України від 11.06.1998 року № 615/1998 "Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу" [Электронный ресурс]. – режим доступу: http://invest.flint.kiev.ua/index.php?lang=ua&get=226&id=1534

Статья поступила в редакцию 12.06.2009

УДК 332.46
Т.В. ГОЛІКОВА, ***к. е. н., ст. .н. с.,***
Державна установа «Інститут економіки та прогнозування НАН України»

ПРО «ПРОВАЛИ» ДЕРЖАВИ В УПРАВЛІННІ ТЕРИТОРІАЛЬНИМ ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ

Криза, що з осені 2008 р. охопила господарський простір України, наочно продемонструвала вади економіко-відтворювальних процесів, які реалізувались на ньому в останні роки, і дефекти існуючої практики державного управління цими процесами. Багато у чому саме через «провали» держави у цій справі і Україна у цілому, і окремі її регіони з року в рік втрачають позиції у світових рейтингах господарської конкурентоспроможності.

Так, у «Звіті про конкурентоспроможність України 2009» [1], підготовленому спеціалістами Всесвітнього економічного форуму спільно з вітчизняним фондом «Ефективне управління», Україна за середнім показником глобальної господарської конкурентоспроможності її регіонів посіла 76 місце серед 149 економік світу (країн і регіонів). При цьому м. Київ та Запорізька область посіли 63-є та 64-е місця (рівень Угорщини, Турції), Одеська область – 68-е (рівень Чорногорії, Казахстану), Дніпропетровська – 74-е (рівень В'єтнаму, Філіппін), Сумська – 79-е (рівень Колумбії, Уругваю), Донецька – 82-е (рівень Болгарії, Шрі-Ланки), Львівська – 89-е (рівень Гондурасу, Перу), Полтавська – 92-е (рівень Гватемали, Сербії), Хмельницька – 69-е (рівень Тринідаду и Тобаго, Кенії), Черкаська, Вінницька, Херсонська, відповідно – 104–106-е місця (рівень Нігерії, Молдови), Житомирська – 112-е (рівень Алжиру, Монголії), Автономна Республіка Крим – 115-е (рівень Пакистану, Гани), Закарпатська область – 131-е (рівень Таджикистану, Малі).

Незадоволеність таким станом справ на вітчизняному господарському просторі формує попит на науковий аналіз «провалів держави»

© Т.В. Голікова, 2009

в організації як загальнонаціонального, так і регіонального й місцевого соціально-економічного відтворення.

В економічному аналізі вважається, що втручання держави у перебіг економіко-відтворювальних процесів, які здійснюються в рамках субнаціональних територіальних утворень, не є апріорі суспільно корисною справою з огляду на можливі «провали» держави при здійснені регіональної соціально-економічної політики, зумовлені вадами неринкового механізму узгодження приватних витрат і зиску тих, хто ухвалює відповідні політичні та управлінські рішення, з витратами і вигодами суспільства у цілому [2–3 та ін.]. Більше того можливість створити такий неринковий механізм, який би був здатний функціонувати без провалів, уявляється аж ніяк не більшою, ніж перспектива забезпечити завжди і всюди ефективну роботу ринкового механізму у господарюванні [4–6 та ін.]. Однак, нерівномірність соціально-економічного розвитку внутрікраїнових територіальних утворень зумовлює необхідність вжиття з боку держави заходів, спрямованих на згладжування найгостріших диспропорцій у їх відтворені, а отже, покликаних компенсувати «провали» ринкового механізму останнього. На сьогоднішній день субститутів держави, здатних виконувати цю суспільно-необхідну місію, не існує, а тому пошук шляхів удосконалення здійснення регіональної соціально-економічної політики має відбуватися саме у напрямі розробки підходів до подолання «провалів» держави у цій справі [3; 7–11 та ін.]. Разом з тим, у пізнанні таких «провалів» ще далеко не всі, так би мовити, розставлені крапки над «і», що, звичайно, ускладнює відповідний пошук.

З огляду на вище наведені міркування у цій статті поставлено за мету використати евристичний потенціал неоінституціонального економічного аналізу для з'ясування причин «провалів» української держави в управлінні територіальним економічним розвитком.

Регіональна соціально-економічна політика держави, спрямована на подолання «провалів» ринкового механізму відтворення внутрікраїнових територіальних утворень, звичайно передбачає наділення відповідними управлінськими повноваженнями тих чи інших державних органів і відповідних посадових осіб з тією метою, аби дозволити їм вдаватися до неринкових дій, результати яких покликані компенсувати ці «провали». Діяльність цих органів і посадовців, як і будь-яка інша діяльність, завжди пов'язана з витратами. Готовність нести відповідні витрати, а отже, і мотивація зазначених органів і посадовців до проведення ефективної регіональної соціально-економічної політики залежить від того, чи існує якась зовнішня владна сила, здатна примусити їх до таких дій. Інакше кажучи, мотивація державних органів і посадовців до проведення ефективної регіональної соціально-економічної політики визначається системою влади у країні, яка впливає на їх поведінку і підкорює її.

Як і в ринково-економічній діяльності, так і в державно-управлінській, кожний її суб'єкт переслідує свої приватні інтереси, тобто шукає власну вигоду, або, кажучи мовою економічної науки, прагне максимізувати власну функцію корисності. Об'єктом приватного інтересу, який є рушійною силою людської поведінки, у тому числі й у державній управлінській діяльності, є індивідуальні блага, тобто такі, що призначені для виключного споживання, котрі отримує суб'єкт відповідної діяльності у результаті своєї активності. Суб'єкти державної управлінської діяльності, так само як і суб'єкти ринково-економічної діяльності, здатні оцінювати власний зиск і витрати, пов'язані з їх активністю на відповідній ниві. А тому вони робитимуть свою справу таким чином, аби граничний зиск, отримуваний ними від неї, перевищував граничні витрати, пов'язані з її виконанням.

Отже, при здійснені державних управлінських функції, у тому числі й при розробці та реалізації державної регіональної соціально-економічної політики, також домінує приватний інтерес. Адже, з огляду на світовий досвід, немає підстав стверджувати, що ті, хто стають державними посадовцями, змінюють свою природу, добровільно відмовляючись від переслідування приватного інтересу і підкоряючи свою діяльність суспільним інтересам з моральних або інших міркувань. До того ж не існує таких механізмів добору кадрів для державної управлінської діяльності, котрі дозволяли б залучати до виконання відповідних функцій лише тих осіб, які б у своїй роботі керувалися моральними обов'язками, що передбачають максимізацію суспільної вигоди, а не приватними інтересами.

У державній управлінській діяльності приватний інтерес має відносно «прихований», замаскований характер. Адже на відміну від бізнесу, приватний інтерес у державному управлінні ніколи не декларується відкрито.

Ніхто й ніколи з державних посадовців не схильний відкрито заявляти, що метою його діяльності у відповідних управлінських органах є прагнення максимізувати власну вигоду – грошові доходи, майнові права, владу тощо. Як правило, декларується обіцянка захищати й обстоювати суспільні інтереси.

На відміну від економічної сфери в державній управлінській діяльності загального характеру набуває отримання рентних доходів або політико-адміністративної ренти. Джерелом цієї ренти, як і економічної, є монополія, але на владу. Однак, на відміну від економічної сфери де монополія й пов'язана з нею рента можуть мати нестійкий, минущий і периферійний характер, у державному управлінні сама сфера цієї діяльності побудована за принципом монополії. Тому відповідна монополія й породжувана нею можливість отримання політико-адміністративної ренти мають ряд істотних відмінностей порівняно з економічною рентою. По-перше, ця монополія має загальний характер і поширюється на всі сфери і рівні державного управління. По-друге, вона є сталою, а отже, не є тимчасовим явищем, що переборюється силами конкуренції. По-третє, вона має закритий характер, оскільки «вхід у сферу» державного управління жорстко регламентується законодавчими актами й охороняється апаратом насильства, що є в розпорядженні держави. Внаслідок цього можливість отримання рентних доходів у державній управлінській діяльності є загальною й стійкою тенденцією.

Державне управління, у тому числі в частині розробки та реалізації регіональної соціально-економічної політики вимагає від суб'єктів, що беруть участь у цьому процесі, певних витрат, які можуть містити в собі, по-перше, витрати, пов'язані із здійсненням відповідних функцій, по-друге, «витрати боротьби», пов'язані з перерозподілом обмежених ресурсів на відповідні цілі, і, по-третє, «упущену вигоду» цих суб'єктів у випадку, коли ухвалюванні ними рішення спричинятимуть скорочення їх власних доходів або можливостей одержання останніх. Отже, інтереси суспільства і інтереси зазначених суб'єктів (тобто приватні блага для індивідуального споживання, або рента) прямо не збігаються. Тому вони не мають прямої зацікавленості в тому, щоб «напружуватися» на відповідній ниві. Принаймні, можна стверджувати, що така зацікавленість є обмеженою і спирається на такий нестійкий й не прогнозований мотив, як моральний обов'язок. Тоді питається: чи діє при цьому по відношенню до зазначених суб'єктів «невидима рука», що підкоряє їх поведінку суспільним інтересам? Маються на увазі природний прямий зв'язок і взаємозумовленість між одержанням індивідуальних благ для себе й створенням суспільних благ.

Припустимо, що формування відповідних рентних доходів суб'єктів державного управління відбувається за рахунок скорочення створюваних ними суспільних благ. Створюючи для себе політико-адміністративну ренту, відповідні суб'єкти водночас спричиняють і втрати (збитки) для себе, проте вже як для членів суспільства. Тим часом ці збитки поширюються на всіх, а відповідний рентний дохід привласнюється індивідуально або в рамках вузької групи державних посадовців. У зазначених суб'єктів втрати для всіх «перекриваються» отриманням приватних благ для себе. І ці приватні блага для себе створюватимуться за рахунок суспільних благ доти, доки граничні рентні доходи суб'єктів державної управлінської діяльності не перевищуватимуть їх граничних втрат як членів суспільства. Інакше кажучи, нижньою межею привласнення політико-адміністративної ренти за рахунок створюваних суспільних благ (або нормою відповідного заміщення) буде момент, коли відповідні граничні рентні доходи зрівняються з граничними втратами у суспільних благах. По суті, ця межа є і відповідною межею мотивації суб'єктів державного управління до створення суспільних благ, яка досягається природним шляхом, тобто внаслідок дії «невидимої руки». З цього випливає, що остання стосовно до діяльності суб'єктів державного управління не спрацьовує. Тому для формування їх мотивації до ефективної діяльності необхідно, щоб «розрив» між граничною корисністю відповідного рентного доходу й граничними витратами суспільних благ заповнювався зовнішньою владою над поведінкою цих суб'єктів. Точніше кажучи, цей «розрив корисності» має заповнюватися для цих суб'єктів витратами (санкціями), які повинні створити для них суспільство, якщо їх діяльність «відхиляється» від інтересів громадян, і які (тобто санкції) здатні зрушити норму заміщення убік суспільних благ. Отже, з боку суспільства необхідна «видима рука» влади над державою.

Як раціональні індивіди, що максимізують власну вигоду, самі по собі суб'єкти державного управління не схильні нести витрати із створення суспільних благ й робитимуть це

лише за наявності примусу з боку зовнішньої влади. Така влада здатна примусити їх нести витрати на користь суспільства (тобто створювати суспільні блага) за умови, що ця влада застосовуватиме до них санкції у випадку відмови з їх боку підкорити свою діяльність суспільним інтересами.

«Зацікавленою особою» в ефективному державному управлінні, в тому числі у відповідній регіональній соціально-економічній політиці (тобто їх споживачем), є суспільство (громадяни). То вкрай важливим є те, чи має суспільство достатні джерела політичної, економічної, ідеологічної влади, щоб здійснювати вище згаданий примус. Ефективність державного управління взагалі й державної регіональної політики зокрема є не чим іншим як відбиттям ефективності влади суспільства над державою.

Ресурси влади, якими володіють громадяни по відношенню до держави, включають у себе: голоси виборців на виборах; здатність до спільних дій як протестного характеру, так і в плані захисту певних політичних сил; права влади по відношенню до державних органів та їх посадових осіб, які закріплюються в конституції й реалізовуються через судові процедури; такий фактор, як «суспільна думка». За наявності цих владних ресурсів механізм влади громадян над державою передбачає наступний набір основних умов: 1) суб'єктивну зацікавленість громадян у здійснені контролю над діяльністю держави, тобто наявність у них мотивації до цього (при цьому вигоди від контролю повинні перевищувати витрати, пов'язані з ним); 2) наявність у даного суб'єкту влади певного рівня внутрішньої організації, що забезпечує його здатність до погоджених дій із здійснення влади; 3) наявність можливостей одержання об'єктивної інформації про результати діяльності суб'єктів державного управління й її реальної оцінки.

Здійснення влади над діяльністю держави вимагає від суб'єкту влади (тобто громадян) певних витрат. Суб'єктивна зацікавленість у здійснені контролю, тобто мотивація до цього, виникає за умови, що даний суб'єкт як раціональний індивід одержує від здійснення цього контролю вигоди, що перевищують витрати, пов'язані з ним. Таким чином, питання про наявність зацікавленості у здійснені влади – це питання про те, хто і якою мірою готовий нести витрати, пов'язані з контролем над діяльністю державних управлінських органів. Чи існують для громадян індивідуальні вигоди, які компенсують їм витрати, пов'язані із впливом на ці органи? Перша проблема у здійснені громадянами влади над державою полягає в тому, що в цьому випадку мотивація, яка базується на позитивному співвідношенні граничних індивідуальних вигід і граничних індивідуальних витрат, відсутня. «Зацікавленість у суспільних благах, – пише Л. Якобсон, – сумісна з ухиленням від участі в колективних діях, необхідних для одержання цих благ» [5, с. 51].

Причини, з яких громадяни не мають адекватної мотивації, достатньо висвітлені в літературі з теорії суспільного вибору й колективних дій. Так, згідно з теорією колективних дій М. Олсона, для пересічного громадянина, незважаючи на загальну цінність державного управління, граничні витрати, пов'язані із впливом на дії його органів, як правило, перевищують відповідні граничні вигоди. Тому у громадян мотивація до постійного впливу на державу й контролю за діяльністю її органів є мінімальною [6].

Наступний фактор, що визначає потенціал влади над діяльністю держави, пов'язаний з можливостями громадян одержувати об'єктивну інформацію про діяльність державних органів і їх посадових осіб. При цьому існує ряд обставин, які утруднюють одержання такої інформації й оцінку ефективності цієї діяльності. Це пов'язано з характеристиками відповідних послуг, суб'єктивними можливостями громадян в одержанні реальної інформації й оцінці на її основі результатів діяльності державних органів, а також величиною трансакційних витрат на одержання об'єктивної інформації. Так, кінцева оцінка якості будь-якої послуги здійснюється в процесі її споживання. «Споживання» ж державних управлінських послуг (особливо у вигляді нормативно-правових актів) має специфічний характер. Їх «якості» можуть проявитися не одразу, а наслідки можуть бути достатньо різноманітними й суперечливими. Окрім того, безпосередня оцінка наданих державою управлінських послуг (у вигляді нормативно-правових актів) «у реальному режимі часу» вимагає відповідної кваліфікації й рівня знань, яких пересічні громадяни, як правило, не мають. До того ж, існують відомі складності з оцінкою альтернативних можливостей, або «упущеної вигоди», у прийнятті державних рішень, а точніше – з оцінкою того, що можна було б зробити у даній ситуації, тобто альтернативних результатів, яких можна було б досягти за наявних ресурсів. На відміну від економічної сфери, де є

більш-менш надійні показники виміру «упущеної вигоди» при відмові від альтернативних варіантів використання наявних ресурсів, у державному управлінні цього безпосередньо не видно. Оцінка таких альтернативних можливостей вимагає спеціальної аналітичної роботи. На неї більшість громадян не здатна. Нарешті, одержання інформації про результати діяльності державних управлінських органів вимагає витрат, величина яких обмежує мотивацію громадян до здійснення контролю над нею. А оскільки пересічні громадяни, як правило, не схильні нести такі витрати, то основним джерелом інформації про діяльність цих органів виступають вони самі або контрольовані ними засоби масової інформації. Самі ж ці органи мають мотивацію до перекручування інформації про результати власної діяльності, оскільки їх інтереси полягають не безпосередньо у надані управлінських послуг для їх споживачів по суті, а в створені для цих споживачів видимості того, що відповідні послуги надані. Ступінь збігу сутності й видимості залежить від того, наскільки той, хто оцінює відповідну державну діяльність, здатний одержати й оцінити інформацію про те, що зроблено. Абсолютні можливості такої оцінки породжують абсолютний збіг сутності і видимості (тобто реальності й інформації про неї). У свою чергу, абсолютна відсутність механізму об'єктивної оцінки результатів діяльності органів державного управління означає, що ними «виробляється» лише «чиста» інформація, тобто створюється «гола видимість» їх плідної діяльності.

Однією з найважливіших умов ефективності й результативності влади над діяльністю державних управлінських органів і їх посадових осіб є наявність у суб'єктів влади «правильної» інформації про те, що потрібно робити, у чому полягає суспільний «попит» на результати цієї діяльності, і вже на цій основі правильна (тобто адекватна реальним умовам, закономірностям і потребам розвитку суспільства) постановка цілей. Інакше кажучи, йдеться про можливості встановити диспозицію влади (тобто суспільні блага), що відображає інтереси її носіїв (тобто громадян). Те, якою мірою громадяни здатні усвідомлювати, що є для них благом, а що ні, залежить від таких факторів, як рівень економічної й політичної культури, пануючі форми моралі, традиції, звички й норми поведінки, прийняті у даному суспільному середовищі. Коли ж з тих або інших причин, пов'язаних із цими факторами, таке розуміння відсутнє, то в масовій свідомості пересічних громадян місце справжніх суспільних благ займають «помилкові». Інформація про останні передається органам державного управління як відображення «волі народу» і служить для них «керівництвом до дії». У свою чергу, для цих органів реалізація такої «волі народу» стає умовою підтримки з боку громадян, а отже, одержання відповідної ренти. Проте, розбіжність між справжніми суспільними благами і суб'єктивними уявленнями пересічних громадян про їх зміст може створювати серйозні проблеми для суспільного розвитку. Зокрема, це може спричиняти опір назрілим у суспільстві реформам з боку держави. Інакше кажучи, держава може стати тим органом, за допомогою якого наявні у громадськості невдоволення й опір реформам («помилкові» суспільні блага) можуть отримувати легітимне й владне вираження. Такі обмеження в ефективності й результативності діяльності органів державного управління є найбільш складними для усунення. Якщо негативний вплив на ці органи груп з особливими інтересами можна обмежити, то обмежити вплив на них громадськості з її «помилковими» уявленнями про суспільні блага неможливо. Іншим джерелом інформації про необхідні для громадян суспільні блага є самі державні управлінські органи та їх посадові особи. Вони повинні вміти не тільки «уловити» справжні потреби суспільства, але й сформулювати їх у вигляді певних нормативно-правових актів або інших державних рішень. Проте, навіть якщо зазначені органи і посадові особи зацікавлені в цьому, то це ще не означає, що вони знають, що це таке і як їх задовольняти, як і не означає, що задовольнятимуться справжні суспільні потреби.

Отже, можна констатувати, що, поряд з відсутністю у державній управлінській діяльності «невидимої руки», також відсутня ефективна «видима рука» влади суспільства над державою, здатна підкорити її дії інтересам носіїв цієї влади. Якщо дія «невидимої руки» обмежувала надання державних управлінських послуг для суспільства лише граничними його втратами від їх недоотримання, то дія «видимої руки» обмежує надання цих послуг тільки тим моментом, при якому досягається видимість для суспільства того, що держава задовольняє його запити.

Як критерій для оцінки суспільної ефективності державної управлінської діяльності, у тому числі здійснюваної регіональної політики можна використати прийнятний в економічно-

му аналізі критерій Парето-ефективності, перефразовуючи його для здійсню вального нами дослідження. Набір ухвалених державними управлінськими органами рішень з того чи іншого значущого для суспільства питання, зокрема з питання проведення регіональної соціально-економічної політики, є ефективним, якщо за наявних обмежених ресурсів неможливо вдатися ще до якихось дій у відповідному напрямі, не знизивши при цьому загальну корисність комплексу раніше вжитих заходів. Обмежені можливості контролю за діяльністю державних управлінських органів і спричинені цим можливості привласнення ними відповідної ренти мають наслідком відхилення результатів діяльності цих органів, у том числі на ниві управління регіональним соціально-економічним розвитком, від Парето-ефективних, або, інакше кажучи, ця діяльність тією чи іншою мірою є неефективною. Неефективність їх діяльності має два аспекти. По-перше, вона може носити «непродуктивний» характер – у тому розумінні, що частина зусиль і ресурсів витрачається на інші цілі, що не пов'язані із вирішенням проблем суспільного життя, у тому числі питань регіонального відтворення. У цьому випадку ми маємо справу із частковим кількісним «недовиробництвом» суспільних благ через відволікання суспільних і державних ресурсів, а також особистих ресурсів державних управлінських органів, на інші цілі. По суті справи «недовироблені» суспільні блага є «втратами» суспільства у тому розумінні, що громадяни не одержують певну кількість цих благ (у вигляді неприйнятих законів і нормативних актів, інших необхідних державних управлінських рішень). По-друге, під впливом відповідних рентних інтересів «продукт» діяльності держави (нормативні й законодавчі акти, рішення про розподіл державних ресурсів, у тому числі бюджетних коштів) входить у суперечність із суспільними інтересами. У цьому випадку можна говорити вже не просто про «недовиробництво» суспільних благ і «упущену вигоду» у цій діяльності, а про прямий «збиток», який своїми рішеннями державні управлінські органи завдають інтересам громадян. При цьому «збиток» означає, що скорочується обсяг уже існуючих на даний момент суспільних благ. Аналогічні наслідки для «виробництва» реальних суспільних благ може спричинити створення відповідних «помилкових» благ.

«Провали» держави, у тому числі при здійсненні регіональної політики – це не просто наслідки суб'єктивних помилок і «зловживань» її органів і посадових осіб (хоча й таке, безсумнівно, може мати місце). Суть проблеми є набагато глибшою й корениться, насамперед, у самій природі приватних інтересів і індивідуальної поведінки, а також в особливостях державної організації як групи із спеціальними інтересами – в об'єктивній обмеженості її здатності забезпечити підпорядкування цих інтересів суб'єктів суспільним. Як випливає із проведеного вище аналізу, неефективність державної управлінської діяльності в Україні, у тому числі й регіональної політики, головним чином пов'язана з особливостями механізму влади й контролю над цією діяльністю. У даному випадку маються на увазі: слабкість контролю громадськості (носія суспільних інтересів) над державними органами; владний вплив груп з особливими інтересами, для яких виняткові блага створюються за рахунок суспільних; характер малих груп, що домінують у впливі на державні органи; недосконаліть механізму передачі інформації про суспільні блага. За кожною із цих причин стоїть комбінація цілого ряду факторів, зокрема таких, як степінь мотивації до контролю, характер розподілу значущих ресурсів, здатність до колективних дій, можливості одержання й оцінки інформації про державну діяльність. Отже, для подолання «провалів» держави в Україні, у тому числі при здійснені регіональної політики необхідним є встановлення таких «правил гри» в країні, дія яких має бути аналогічною дії законів ринку для підприємців і забезпечувати узгодження приватних інтересів суб'єктів державного управління із суспільними інтересами.

Література

1. Отчет о Конкурентоспособности Украины 2009. Навстречу экономическому росту и процветанию. – Фонд "Эффективное Управление" [в сотрудничестве с Всемирным Экономическим Форумом], 2009. – www.feg.org.ua/docs/Final_Rus_2009.pdf.

2. Дементьев В.В. Экономика как система власти. Монография. / Министерство образования и науки Украины. Донецкий национальный технический университет. – Изд. 2-е. – Донецк: «Друк-Инфо», 2006. – 404 с.

3. Тургель И.Д. Курс лекций "Региональная экономика и управление". Лекция 7 Региональная политика: содержание, специфика, этапы становления в России и зарубежом. — Режим доступу:

http://www.humanities.edu.ru /db/msg/46669.

4. Hayek F.A. Three Elucidations of the Ricardo Effect // Journal of Political Economy. — 1969. – Vol. 77. – Iss. 2. – P. 274. – Режим доступу до журн.: http://www.journals. uchicago.edu/ action/doSearch?volume=117&year=2009&issue= 3&journalCode.

5. Якобсон Л.И. Экономика общественного сектора. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 319 с.

6. Олсон М. Логика коллективных действий. Общественные блага и теория групп. – М.: ФЭИ, 1995. – 174 с.

7. Лексин В.Н., Швецов А.Н. Государство и регионы. Теория и практика государственного регулирования территориального развития. – М.: УРСС, 1997. – 372 с.

8. Кузнецова О.В. Экономическое развитие регионов: теоретические и практические аспекты государственного регулирования. Изд. 4-е. – М.: Издательство ЛКИ, 2007. – 304 с.

9. Грицай О.В. Западная Европа: региональные контрасты на новом этапе НТР. – М.: Наука, 1998. – 148 с.

10. Павлюк А.П. Регіональні асиметрії у контексті забезпечення сталого розвитку держави і регіонів / Павлюк А.П. – Стратегія забезпечення сталого розвитку України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 20 травня 2008 р.) – К.: РВПС України НАН України, 2008. − Ч. 1. – С. 140−141.

11. Семиноженко В.П., Данилишин Б.М. Новий регіоналізм. – К.: Наук. думка, 2005. – 160 с.

Статья поступила в редакцию 15.08.2009

И.В. РОЗМАИНСКИЙ, ***к.э.н., доцент***
Санкт-Петербургский филиал Государственного Университета – Высшая школа экономики

О ЗАГАДКЕ ДЕБАРТЕРИЗАЦИИ И ПРОЧИХ АСПЕКТАХ ДИНАМИКИ ПЛАТЕЖНОЙ СИСТЕМЫ В РОССИИ В ПЕРВОМ ДЕСЯТИЛЕТИИ XXI ВЕКА

Введение

Как известно, на протяжении 1990-х годов в России неуклонно возрастала доля сделок, обслуживавшихся через бартер, причем, по некоторым оценкам, в 1997 – 1999 годах около 80 – 90% от общего объема промышленной продукции обменивалось через бартер (в 1991 – 1994 годах этот показатель составлял около 40%, а в 1995-1996 годах – 75%.[1] Исследователи отмечали «устойчивость, жизнеспособность и размах»[2] бартера в нашей стране. В общем, во второй половине 1990-х годов экономику России вполне можно было описывать как бартерное хозяйство. Бартер стал рассматриваться как институт.

Однако после 2000 г. довольно резко стали происходить процессы дебартеризации. Уже к середине первого десятилетия двадцать первого века российская экономика перестала быть бартерной. По некоторым данным, в среднем за 2000 – 2008 годы через бартер было обменено менее 10% общего объема промышленной продукции.[3] Казалось бы, бартер удалось окончательно победить. Налицо загадка дебартеризации.

Но в конце 2008 – начале 2009 годов бартер вновь стал вызывать интерес у все большего и большего числа хозяйствующих субъектов. Возрастает количество предприятий, которые хотели обменяться по бартеру. Теперь вполне можно говорить о перспективах ребартеризации.

Цель данной работы – разрешить загадку дебартеризации в начале XXI века и обсудить

[1] *Макаров В. Л., Клейнер Г. Б.* Бартер в России. Институциональный этап // Вопросы экономики. – № 4. – 1999. С. 82. По другим данным, доля бартера в расчетах промышленных предприятий возросла с 9% в 1993 году до 51% в 1998 году, снизившись затем в 1999 году до 40%, см.: *Расков Н. В.* Переходная экономика России. Экономика кривых зеркал. – СПб.: Издательский дом Санкт-Петербургского государственного университета. 2006. С. 71.

[2] Там же. С. 79. См. также: Экономические субъекты постсоветской России (институциональный анализ). Под ред. Р. М. Нуреева. – М.: МОНФ. 2001. Гл. 10.

[3] *http://www.rusbarter.ru/barter2009_pdf.php. По другим данным, доля бартера в расчетах промышленных предприятий снизилась с 40% в 1999 году до 25% в 2000 году и 16% в 2001 году (Расков Н. В. Указ. соч.).*

© И.В. Розмаинский, 2009